

Historijski počeci današnjeg planinarstva

Dr. Mihailo Pražić (Osijek)

I planinarstvo, kao u ostalom i svaka druga kulturna društvena tekovina savremenog čovjeka, ima svoje početke, svoje prve pionire i borce. U svakome pokretu te se početke često i rado iznosi podvlačeći i historijsku distancu i perspektive prema današnjoj savremenoj stvarnosti. I baš zato, jer naše planinarstvo nije staro, jer ono zapravo u današnjem smislu još uvijek nije prevalilo ni prvo stoljeće svoga rada i djelovanja, neće biti na odmet poći ma i samo sa nekoliko riječi malo u prošlost i potražiti prve početke i preteče današnjega planinarstva.

Kao što u ostalom nikada ništa u historiji čovjeka i njegova djelovanja ne dolazi samo od sebe, na jedanput, tako ni današnje planinarstvo nije se moglo jednostavno pojaviti prošloga stoljeća, kao neka samonikla biljka. Današnje planinarstvo moralo je imati u ranijoj, a možda i vrlo ranoj historiji svojih ma i blijedih preteča.

Na prvi pogled izgledat će možda i malo čudno, da je tih preteča bilo dosta ne samo u ranijim stoljećima, nego i u Starom Vijeću. I kod grčkih i kod rimskih klasika naći ćemo pisaca, koje možemo ovamo ubrojiti. I Plinije i Tacit i Cezar kod Rimljana, a Demosten i Aristotel kod Grka, da ostale ne nabrajam, imaju u svojim djelima zapisa i pojedinih odlomaka, koji se i danas malo razlikuju od današnjeg našeg opisivanja prirode i planinarskih putovanja. I kod njih se već tada opaža neka sasvim naročita sklonost prema prirodi i njenim ljepotama. Već i na njih priroda tako i toliko djeluje, da joj posvećuju unutar svojih djela i rasprava, koje nemaju nikakove veze ni dodirne tačke sa opisivanjem prirode, pojedine odlomke i pojedine rečenice.

No ipak svi oni sa današnjim pojmom planinara jedva da su imali što zajednička. Oni su samo volili prirodu, oni su je znali, naravno očima svoga vremena, gledati i diviti joj se, no kod njih još ne susrećemo ljudi, koji bi gonjeni nekim većim prijateljstvom i ljubavlju za prirodom odilazili i u druge krajeve isključivo i samo zato.

da joj se dive i uživaju u neiscrpnim varijacijama njene ljestvica. Takih ljudi kao da u Starom Vijeku nije bilo, i ako bi možda bolje bilo kazato, ako je i bilo takovih, nisu nam ostavili nikakovih tragova, nikakovih zapisa.

Ostavit ćemo ovaj puta potpuno po strani inače veoma zanimljivo poglavlje o starim Vikinzhima, koji su, kao što je poznato, otkrili Ameriku nekoliko stoljeća prije Kolumba, da ostale njihove pothvate u ostalom, ne manje važne i ne spomenem. Ostavit ću isto tako ovaj puta po strani još zanimljivije poglavlje o starijoj kulturnoj historiji Kineza, pa ćemo se zadržati samo na historiji našega kontinenta, na Evropi.

U svim historijama, a naročito u kulturno-historijskim djelima naći ćemo već od 14 stoljeća dalje, čitav niz dobro poznatih imena znamenitih moreplovaca i otkrivača dalekih zemalja. To su, samo da neke spomenem, Vasco da Gama, Magalhaens, Drake, Wright, Kortez, Kolumbo, Marco da Polo i t. d. Svi su ovi osim Marca da Pola bili moreplovci, no moreplovci sasvim naročite vrste. Oni su na običnim jedrenjacima od ciglih par stotina tona zapremnine otisli se u veliko »Nepoznato«. Otišli su da traže nešto novo, neke nove zemlje, nove ljudi, nove kontinente. Pošli su na put, koji je i za njih i za sve ljudi onoga vremena značio gotovo sigurnu smrt, a taj put i nama danas izgleda ne mala nego gotovo luda smjelost, ako se uzmu u obzir okolnosti, pod kojima su ta putovanja izvedena. I danas se još uvijek većina tih podviga rado smatra običnim pustolovinama, sve se te ljudi smatra pustolovima, koji su odlazili na ta putovanja bilo iz želje, da se otkrivajući nove zemlje na lak način obogate, kao što je to na pr. bio slučaj sa Kortez-om i Diaz-om, ili su to bili oduševljeni moreplovci, koji su se otiskivali na opasna i neizvjesna putovanja samo i jedino iz neke posebne pomorske pasije, kao što su to na pr.: Vasco da Gama i Magalhaens ili su to opet bili čisti naučenjaci, koji su na svoja putovanja odilazili, ili da potvrde svoje unapred postavljene teze i teorije, ili da na tim putovanjima upotpune i obogate svoje znanje, kako se to na pr. i danas misli za Kolumba. Za Marca da Pola, najinteresantnijeg putnika svih prijašnjih vremena, čija putovanja i čitav život još i danas nama izgledaju kao priče, smatra se još i danas, da je bio običan pustolov, a u prvom redu dobar i promeđuran trgovac, koji je u prvom redu putovao na daleki Istok radi svoje trgovine, dakle iz potpuno prozaičnih i materijalnih motiva.

U svemu tome ima ponešto istine. Kod većine od njih je svakako bilo i takovih momenata i takovih poriva, koji su kod nekih od njih možda i prevladavali. Nema nikakove sumnje da je na pr.: Diaz bio u prvome redu osvajač i pustolov, dok je Kolumbo u prvome redu

bio naučenjak, geograf i nadasve fantasta. Isto tako je sigurno tačno i to da je Marco da Polo bio vrlo dobar trgovac, koji je na svome vječnom lutanju po najdaljem Istoku stalno i trgovao i nastojao učvrstiti trgovačke veze svoje domaje, Venecije, s Istokom. Ali sve to ipak nije dosta, sve je to i suviše malo, a da bi nam moglo potpuno razjasniti sve ono, što su ti prvi veliki putnici dali i stvorili, a pogotovo napisali. Jest, kod njih je bilo i pustolovnih misli i želja, bilo je i osvajačkih prohtjeva, bilo je želja za brzim i lagodnim obogaćenjima, bilo je i potpuno naučnih i suhoparnih pretpostavki i teorija, svega toga je po malo kod njih bilo. No osim svega toga, bilo je prije svega i nadasve još nešto, bila je neka čudna, njima tada još potpuno nejasna i neiskristalizirana privlačnost prema Prirodi i to prema onoj novoj, nepoznatoj, našom nogom i korakom neokaljanoj Prirodi, koja je sigurno ljepša, bolja, pitomija, mirnija i sigurnija od one, koja je njima bila poznata i koja je u svim vjekovima i svim krajevima ondašnje Evrope bila gotovo neprestano poprskana i ogrežla u krvi, jaku i nevolji. Svaki od njih imao je dakle neki određeni, više manje realan i konkretan bar za njega cilj, i ako su ovi drugi skriveni porivi kod većine njih u njihovim spisima i djelima ne rijetko i te kako rječito i vidno kasnije se isticali i izbijali na površinu.

Kod svih ovih ipak je zajedničko, da su imali neki određeni cilj svojih putovanja, koji je u većini bio ne egoističan, nego po kolektiv koristan i dobar. Htjeli su pronaći najkraći put u Indiju i u opće na Istok, kako bi na taj način skratili, a prema tome i pojeftinili troškove putovanja na Istok. U isto vrijeme htjeli su pronalaženjem, a kasnije i osvajanjem novih zemalja proširiti svoju trgovinu, a kasnije se od toga naravno i obogatiti, ne toliko lično, koliko u kolektivnom pogledu.

Sve to međutim što smo rekli za napred spomenute vrijedi mnogo više i u punijoj mjeri za čitav niz onih bezimenih i nepoznatih ljudi, koji su odlazili na putovanja ovih znamenitih istraživača i moreplovaca, kao obični mornari i članovi posada. Gotovo sve njih nije čekala nakon tih putovanja nikakova slava, njih nisu čekale nikakove počasti ni velika bogatstva osim njihove ugovorene plaće, koja ni u jednom slučaju nije bila naročito velika, a u isto vrijeme su se izlagali gotovo potpunoj sigurnosti, da se sa tih putovanja neće više nikada povratiti svojim kućama. Jasno je naravno, da su i kod njih vrlo često prevladavali pustolovni momenti, no baš kod njih bi samo ti momenti bili kud i kamo preslabi, da tolike ljudi privole na ta putovanja. I kod njih je morala postojati, naravno već prema njihovim duševnim sposobnostima, neka naročita, ali inten-

zivna privlačnost i prijateljstvo prema prirodi, prema kojoj i put gotovo u sigurnu propast i nepovrat nije izgledao ni malo strašan ni ružan.

Danas znamo za niz imena slavnih putnika i istraživača, za njihova slavna djela i rezultate, koji su ih preživjeli još i u naša vremena. No kolika je tek plejada onih nepoznatih i zaboravljenih njihovih istomišljenika, koji su kao i ovi pošli u nepoznato, pošli sa istim ciljevima i sa istim namjerama, koji su možda svoje ciljeve i postigli, a da se nikada nisu povratili natrag svojoj kući, u svoju domovinu, da svijetu pričaju što su otkrili i što su vidjeli. Plejada tih nesretnih istraživača i latalaca baš iz toga razdoblja bila je znatna, daleko znatnija od onih, čiji su ih rezultati istrgli vremenu i zaboravu.

I što se u historiji više približavamo našemu stoljeću, povorka tih istraživača i pustolovnih putnika biva sve veća i sve mnogobrojnija. Ti čudni i neobični putnici iz godine u godinu stalno nalaze nove još uvijek nepoznate krajeve i zemlje. Oni odlaze u unutrašnjost obiju Amerika, Afrike i centralne Azije, da тамо mnogo češće i svoje živote ostave. Oni vrlo često idu onamo u prвome redu iz naučenjačkih pobuda, a onda i iz trgovачkih razloga, pa ipak mnogi od njih na tim svojim mučnim i opasnim putovanjima u zabilješkama bilo čisto naučnog karaktera, bilo potpuno trgovачkog, počesto u potpuno suhoperan i stvaran sadržaj unašaju i po čitave stranice, koje nemaju nikakove veze sa ciljem, radi kojega vode svoje zabilješke, a u kojima opisuju samo prirodu i to ne hladno i suhoparno, nego gotovo kao po pravilu toplo, zanosno, vedro i oduševljeno. Ti redci jasno pokazuju ne malu sposobnost zamjećivanja i najmanjih manifestacija ljepote Prirode, a u isto vrijeme i bjelodano pokazuju, kako je za realiziranje onih njihovih pothvata uz glavni unapred postavljeni cilj, bezuvjetno potrebna i važna ta naročita sposobnost zamjećivanja i osjećanja Prirode i njene ljepote.

Polako se javljaju putnici i istraživači, koji se okreću prema Arktiku i Antarktiku započevši onu dugu još ni u naše dane ne završenu falangu žrtava, koje su i životom platile svoje presmione želje.

Ali što se više približavamo našim danima i našem stoljeću, to se i među ovim našim neobičnim putnicima i istraživačima počinju razlikovati pojedine grupe takovih istraživača i putnika, kakovih ranije nije bilo, odnosno bolje reći, kakovi se ranije nisu tako jasno i određeno zamjećivali. Rekli smo već, da je ranije bilo putnika i istraživača, za čija putovanja i podvige treba bezuvjetno u svrhu njihova opravdanja uzeti često u obzir i neki unapred postavljeni naučni cilj, neke trgovачke interese ili namjere, a uz sve te momente i neku naročitu njihovu nejasnu privlačnost prema Prirodi i to onoj nepoznatoj Prirodi.

Sada se međutim javljaju ljudi, koji također odlaze na putovanja slična onima, na koja smo se malo ranije osvrnuli. I oni odlaze u nepoznato, odlaze u Arktik i Antarktik, no onamo odlaze ne toliko iz nekoga naučnog interesa ili sa nekim određenim naučnim ciljem, nego onamo odlaze u prvome redu i najprije zato, da dospiju na sam Sjeverni odnosno Južni Pol, pa da onda mogu kazati: *J a s a m p r v i d o š a o n a S j e v e r n i o d n o s n o J u ž n i P o l.* Njima je dakle najglavniji i najvažniji *P r i m a t*, najvažnija im je *S l a v a*, da su nekamo stigli *p r v i*, ispred svih drugih. U toj svojoj namjeri oni će se izlagati i životnim opasnostima, a mnogi od njih, možda i pretežni dio, izgubit će kod toga i svoje živote. U toj jurnjavi za slavom bilo je i ljudi, na koje je pala sumnja neistine i falsificiranja, kao što je to na primjer bio slučaj sa pitanjem, tko je prvi došao na Sjeverni Pol, a nije tome ni tako davno, kako se odigrala čudna trka za osvajanjem Južnoga Pola, u kojoj je naučenjak i prirodnjak Scott platio svoj pothvat životom, a Amundsen, predstavnik nove generacije, u prvome redu športaš, uspio je osvojiti i Južni Pol i neprolaznu Slavu.

Baš sa Amundsen-om javlja se u historiji preteča današnjega našega planinarstva sasvim novi tip, tip u prvome redu *p l a n i n a r a - š p o r t a š a*, koji na svoje i po život opasne pothvate ide u prвome redu zato, da ga rješenjem postavljenoga si cilja pripadne neki određeni i stanoviti *P r i m a t*, neko prvenstvo i sada veća i duža, a sada manja i kraća *S l a v a*. Ljudi odlaze u polarne krajeve, penju se u Antarktiku na potpuno zaleđeni i gotovo nepristupačni Erebus, u nizu već decenija, sve do u naše današnje dane uzalud pokušavaju da se usponu na najviše vrhunce Himalaje. Kod osvajanja Himalaje ostavljaju svoje živote mnogi, baš najspesobniji planinari pa i naučenjaci mnogih zemalja, a da ta jagma za tim, koga će pripasti prazni i zapravo ništa ne govoreći i ništa ne značeći primat prvoga uspona na najviši vrh svijeta, nije još uvijek, ne prestala, nego ni jenjala, ma da sam uspon na najviši vrh svijeta neće ni čovječanstvu općenito, a nauci napose ništa nova pridonijeti, jer su do danas već uspjeli planinari i izmjeriti visinu samoga najvišega vrha i kartografski snimiti cijeli masiv Himalaje.

Ovdje dakle susrećemo posebne ljubitelje Prirode, koji Prirodu bezuvjetno vole, no njih očarava Priroda tek onda, kada im se garnira sa prikrivenim zvucima posmrtnе muzike, tek onda, kada uživanje u ljepotama prirode krije u sebi neko takmičenje, nego osvajanje i neko pobjeđivanje, ma i na čas, ma i samo prividno inače nepobjedive i neukrotive Prirode.

Vidjeli smo dakle, da su prvi počeci današnjega našega planinarstva zapravo bili dosta raznorodni, a kasnije međusobno i dosta

oprečni i ako su svi oni imali ipak nešto što ih je vezalo i što ih je konačno ipak sjedinjavalo, a to je bila Priroda. Svi su oni ipak, i ako svako možda na svoj način, osjećali neku naročitu privlačnost prema Prirodi, a baš ta privlačnost, ta sposobnost zamjećivanja i osjećanja ljepote Prirode je i bila ona osnova, na kojoj su se kasnije kod pojedinaca izrađivali njihovi pogledi na svijet, njihove želje i njihovi kasniji sad smioniji i nerazboritiji, a sad mirniji i smišljeniji pothvati.

Ako su pak historijski počeci planinarstva pokazali već nekoliko naziranja i nekoliko pravaca, kojima se ono u historijskim relacijama kretalo, jasno je onda i za očekivati je, da će se ta heterogenost, ta raznorodnost morati više ili manje jasno opažati i u današnjem planinarstvu i među današnjim planinarima i u svijetu općenito, a kod nas napose.

Planine u snijegu

Zlatko Milković (Zagreb)

S vanjskim licem prirode mijenja se posvema i slika života, koju smo navikli gledati preko ljeta. Priroda u jesen podsjeća nas na slikarsku paletu. Bogata šarolikim bojama i zlatom. Lišće nema u sebi više one žive, sočne i zelene boje, u njemu ne kolaju više sokovi, svježina se gubi i hlapi na sunčanim tracima i ono malo pomalo vene, suši se i ugiba. Svakog se časa otkine po koji list sa grane, šušne kroz zrak, zanjiše se lijevo, desno, kao nošen nevidljivim krilima i klone na zemlju. Gusti, debeli sag poput zlata rasprostro se zemljom, šušti i podaje se, sagiba se i pucket pod stopalima.

Ima u tome nešto mrtvačkoga, tužnog. Još bljesne koji puta sunce, zlato se u uvenulom lišću upali, kao da plane hiljadu krije-sova, zaiskri hiljadu krijesnica, a onda se i taj sjaj malo pomalo gasi. Sa vrhunaca bregova spuštaju se magle. Raskidane, nošene vjetrom, vijore poput zastava, prilijepe se za kakovu gorsku liticu, skliznu niz strminu ili se umorno povlače kotlinama noseći u sebi dosadne jesenske kiše i miris snijega.

Šuma promijeni posvema svoj izgled. Brdo se ogoli. Kameni blokovi iskoče poput razrezanih rana u živome mesu. Meke i oblike konture postaju sada krute i daju neki tvrdi, otporniji izgled planinama. Priroda opusti. Veliki broj različitih vrsta ptica nemirno se skuplja u velika jata i leti na jug. Lastavice i druge ptice su već odletjele. Ostaju još samo neke zakašnjele grupe, a i te se žustro spremaju na odlazak. Njihov se cvrkut još ori šumama, još uvijek lepršaju i tresu se od vlage i zime na ogoljenim i crnim granama krošnja, ali i to dugo ne traje. Velika se jata dižu jedna za drugima u visinu, njihov

se cvrkut postepeno gubi: i one lete na jug. Kao crni kakav oblak nošen vjetrom gubi se jato u daljini i nestaje. Nastaje mir. Tišina u šumama, tišina u planinama. Nema više života, pjesme i cvrkuta. Svaki šušanj znači sada samo smrt, svaki glas samo očajni krik za hranom, za životom. Od časa do časa čuje se samo jednolično kucanje žune po kori drveća, gdje traži kukce. Kuc... kuc... Pa opet isto...

Tada padne prvi snijeg...

*

Drugi uvjeti za život, druge životinje. Već se odavna mnogi učenjaci trse protumačiti seobu ptica i nekih drugih životinja u južnije, toplije krajeve. Odgovor, kakovog smo naučeni redovno slušati — pomanjkanje hrane, topline, sigurnosti za život — izgleda u prvi mah vrlo vjerljiv i jednostavan. Ali se čovjeku i samo od sebe nameće pitanje, zašto umiru ptice selice na jesen, dakle u vrijeme, kada njihova braća sele na jug, u kavezima, gdje imaju dovoljno topline i dovoljno hrane? Zašto vrabac i druge manje ptice mogu izdržati zimu i naći za sebe hranu, a lastavice bježe?

Moguće ipak postoji neki dublji uzrok tome selenju ptica. Moramo posegnuti za instinktom, tom neobjašnjrenom »duševnom« pojavom kod životinja, koji ravna cijelim njihovim životom. U davno geološko doba, kada je nastupila era oledbe, kada su se sa sjevera u naše krajeve spuštali golemi ledjenjaci noseći sa sobom smrt svemu živome, bježale su i ptice i sve životinje pred njima. U onome vječnome ledu nije moglo živjeti ništa. Biljni je zemaljski pokrov umirao pod debelim naslagama leda, sunce je izgubilo svu svoju jakost i njegove blijede, žute zrake nisu više imale nikakove toplinske moći. U to su se vrijeme počele seliti ptice. Strah pred ledom natjerao ih je iz staroga doma i malo pomalo povlačile su se one postepeno na jug. One najotpornije i najtvrdoglavije su ostajale, ali su i one poslije selile, jer ih ovdje osim smrti ništa drugo nije čekalo. Od onda su prohujali vjekovi, protekle su tisuće i tisuće godina, ali strah zatjeran pticama u kosti ostao je još i danas.

Uspinjemo li se mi zimi u naše planine, naći ćemo samo maleni broj ptica, koje su ostale vjerne svojoj domovini preko zime. Gromuša crnoglavka, drozdovi, žune, kos, zebe i još neke oživljuju donekle svojim cvrkutom zimi naše šume, drhću u snijegu od zime, skakuću s noge na nogu, kao da ih zebe za prste i traže hranu. Svako zrnce dobro im dode. Tu i tamo nađe se po koji osušeni, otpali plod, u izmetinama većih životinja nađe se štošta i tako proživotare zimu.

Od većih životinja, sisavaca, malo ih se vidi. Medvjed se

zavukao u svoj brlog i spava. Tek na dane, kada grane napolju sunce, budi se medvjed iz svog sna, izlazi na kraću šetnju, pogleda lijevo, desno, ne bi li gdje šta našao za prigristi i ponovno se vraća u svoje duplje, da spava dalje. J a z a v a c spava i do proljeća ne izlazi iz svog brloga, a p u h, koji nas svojim tijelom podsjeća na vjevericu, zamota se u suho lišće i mahovinu, kao malo dijete u pelenice i kako legne, ne probudi se iz svog sna sedam mjeseci.

Malo je heroja među životinjama, koje prkose zimi i snijegu.

S urlikom i bjesomučnim lajanjem prolazi čopor v u k o v a kroz šumu. Te proždrljive, divlje zvijeri, koje u ljetnim mjesecima zaziru jedni od drugih samo zato, da ne moraju svoj pljen dijeliti s braćom, sakupljaju se sada u čopore, da ujedinjenim silama provale u selo i načine štetu. Od svih mesoždera imadu vuci najkraće probavilo (samo 5 puta dulje od tijela), probava je kod njih brza i nepotpuna, pa su obzirom na to uvijek gladni. I sama narodna poslovica kaže: »Gladan kao vuk!« Sve što im živo dopane šapa nastrada. Bjesomučno se bacaju vuci na svoj pljen; u noći se samo cakle upaljene požudom zjenice, veliki, bijeli očnjaci pretvoreni u koljače iskese se i čuje se samo pucketanje kostiju žrtve. Često, vrlo često možemo čuti, prolazeći šumama, u noći zdvojni krik žrtve, pa zatim samo škrugtanje Zubiju, loptanje krvi i mljaskanje jezikom. Sve je to gotovo za tili čas. Samo oglodane kosti i zgrušana lokva krvi u snijegu odaje u jutro mjesto razbojišta.

Naći ćemo mi vukove po svim našim šumama i planinama. Lika, Bosna i Gorski Kotar obiluju njima i ne događa se rijetko, da cijeli čopor vukova provali u samo selo, podvinuta repa trče seoskim cestama, uhvate kakovu ovcu ili kozu, koja umire blejući u njihovim raljama, i trče s njome u šumu. Stalno ih možemo vidjeti, kako se crne siluete njihovih tjelesa pomiču rubovima šume i ostavljaju tragove u snijegu.

Vuku najsličnija je lisica. Ista familija: pas je jedno i drugo. Na njenoj širokoj, crvenkastoj glavi sjaje se dva oka, sjajna, blještava oka, koja svojom uzdužnom i koso položenom zjenicom podsjećaju na mačku. Lukavstvo je njena vrlina. Poput mačke spretno se prišulja svom plijenu i čeka zgodan čas, da ga zaskoči. U lov izlazi noću. Tama, ista boja tla kao i njeno krvno dobro su zaštitnici lisice. Kao da se boji pri sunčanom svijetlu pogledati svojoj žrtvi otvoreno u oči. Često se puta znade noću došuljati u samo selo, prelazi preko plotova, provlači se kroz pukotine među zidovima i kada spavaju svi u selu, ona nemilosrdno kolje i krade kokoši. Samo tanki mlaz krvi na snijegu i gdjekoje rasčišano pero daje naslućivati, tko je noću dolazio u posjete kokošnjcu. Njena preprednost, njenо lukavstvo dopire

tako daleko, da prevari i samog psa, koji budno čuva kuću i šeće dvorištem.

Mi možemo mladu lisicu pripitomiti, držati je poput psa na uzici, milovati je, ali ne znamo ni dana ni časa, kada će se otkinuti s lanca i podaviti sve kokoši u dvorištu. Ne zbog gladi — ona je sita, jer je dobro hranimo, već zbog instinkta, koji tinja u njoj i ne može se ugasiti.

Moguće najčudnija i najneshvatljivija tekućina na svijetu je krv. Ona tamna, gusta, masna i slana tekućina, koja kola žilama, udara u glavu, zasljepljuje oči, šumi u ušima. U toj tekućini počiva naš pravi ja, onakav ja, koji se ne da zatajiti i koji jednom mora izbiti na površinu. U krvi se poput plime i osjeke dižu i spuštaju sve strasti,

Lisica (*Vulpes vulpes crucigera* Bechstein)

svi nagoni, sva htijenja, koja ravnaju organizmom, bićem, koje je sputano krvlju, jače nego li lancima i sve što radi, radi se ropski pod diktatom te crvene tekućine, koja je tako odurna, sladunjava okusa. Nazor opisujući u svome romanu »Šarko« život jednog psa kaže na jednome mjestu (str. 82.) ovo: »Neka kaplja u mojoj krvi nadme se i naraste, dok ne istisne sve druge i proteče po svim mojim žilama. Moj se njuh sjeti ne znam i sam kada zaboravljenih vonja; moj sluh prepozna glasove i žamore, za koje ne bih znao kazati, da li sam ih ikada i čuo. Grč mi kesio usta, a moji su zubi bili nečega i gladni i žedni.« Ili par stranica dalje: »A jedno predvečerje, baš ispred kućinje, pod prozorom sobice, gdje je starica ležala, spopade me najedared »ono».

»Pričini mi se, e se zemlja uleknula, splosnula, sravnala sa morem. Stabla u parku putuju daleko, jure na sve strane, odmiču

jedno od drugoga. Doskora su tamne mrlje na ravnici pune leda i snijega. A ja sam sâm u toj pustosi, bijedan i nemoćan. U daljini šum i urlanje. Niza strminu valja se i hita prema meni nešto crno i živo — i opet se nekako sjećam nečega, što u životu još nikada ne vidjeh. To je čopor vukova, gladnih i bijesnih, a vodi ih Pravučica, ona golema crna zvjerka od koje sve i svi strepe... Tama i magla pritiska odašvuda. Nema više ništa na zemlji no ova kuća iza mene i zvjerad što hoće da nas opkole. I velji me strah spopada.

Htio bih viknuti:

— Gospodaru, bježi. Hitaj i povedi majku. Pravučica ide. Staricu će odnijeti, a vučjad će ti razdrijeti prsa, raznijet će ti srce. Spasi! Spasi!

Htio bih to kriknuti, no drugi neki glas iz moga grla: glas otegnut i uvijek isti, iskonska cvilba moga roda jeći iz mojih dubina.

I ja nijesam mogao svladati ono, što je iz mene izbjijalo.«

To je krv. Prirodu se ne može zanijekati. Vuk dlaku mijenja, ali čudi nikada. Mi možemo pripitomljivati lisice, vukove, lavove, ali ne znamo ni časa ni sata, kada će se u njima probuditi praiskonski instinkt njihova roda i svi oni lanci dresure, kojima smo ih vezali cijeloga života, mogu da se slome u jednome, jedinome trenu.

Lisice nalazimo po našim šumama, po obroncima naših planina. Danju ćemo se rijetko namjeriti na njih, jer se sakrivaju po svojim duplijama. Tek možemo više puta naći mlade lisice, kako skakuću i igraju se na snijegu pred svojim stanovima, kada ih je izmamilo sunce. U krajevima, koji obiluju snijegom, lisica po zimi poprima bijelu boju. To je tako zvana »polarna lisica« [Eisfuchs, Vulpes lagopus (L.)], koja dopire u Evropi sve do 60° sjeverne širine, a prava joj je domovina tundra. Po ljetu je smeđa, kao i naša, tek joj je trbuš bijel, a u kolovozu i rujnu već poprima bijelu dlaku, što joj služi kao vrlo dobro zaštitno sredstvo u snijegu. Njena dužina iznosi oko 1 m, drzovita je, nasilna, lukava, stopala su joj pokrivena dlakom, da se ne skliže po ledu, a dlaka joj je bijela i dugačka. Razvijeni očnjaci svjedoče, da živi od grabeža. Ubija ju se mnogo zbog skupocjena krzna. Planinari je susreću u sjevernijim predjelima, a polarne istraživače prati taj bijeli grabežljivac stopu po stopu znajući unaprijed, da mu neće izbjegći plijen.

*

»U bijeloj se pustosi nalaze dva čovjeka. Dva čovjeka odjevena u bijele, snježne cipele, zaognuta debelim krznom i s ruskim licima. Na malenim saonicama voze prtljagu i šatore, hranu i oružje. Već tjednima lutaju snježnim pustarama i ledom. Poput brda visoke sante leda mijenjaju se sa širokim snježnim ravnicama. To su polarni

Foto: B. Vrtar

Zečji tragovi u snijegu

istraživači — ljudi znanosti. Izgubljen je brod, drugovi su mrtvi. Već odavna im je poginulo zadnje pseto. — Pustoš ostaje bezutješna i onda, kada prosijava proljetno sunce, kada blješću kristali, a snijeg se žari i gori. Ljudi su izgubljeni...

Jedan se zaustavi teško dišući i pređe rukom umorno preko čela:
»Ne mogu više...«

»Nikada više ne ćemo naći zalihe hrane na otoku...« Drugi je svojim dahom grijaо ukočene prste. »Ništa ne ćemo naći...«

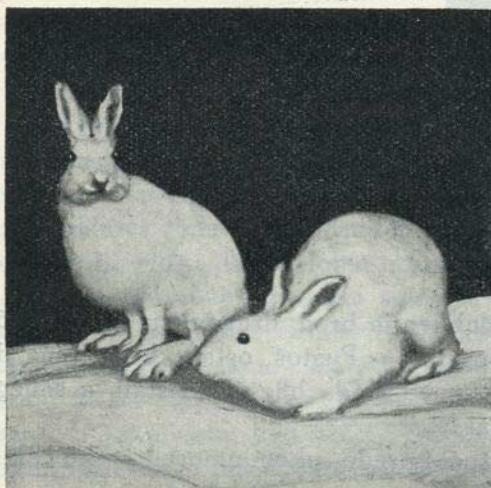
A iza ljudi je nečujno kaskala bijela lisica.

I nisu ništa našli. Lisica je lajala i skakutala iza njih. I kada je posljednji tračak života ugasio u ukočenim tjelesima, bijeli, divlji psi bace se na svoj plijen...

*

Zeč (Lepus europaeus Pall.) stalан је stanovnik naših šuma. Prolezimo li Gorskim Kotarom, Likom, Bosnom, Kordunom — svagdje ćemo naići na zečeve. Sada nam preletet preko puta, sada šušnu negdje na rubu šume, zaigra mu nosić, strigne ušima, pa u skoku nestane u guštari. Po noći izlazi u pašu, u polje. Brižno se sakriva pred svojim smrtnim neprijateljima, pred sovom, lisicom, risom, medvjedom, jazavcom, zerdavom, a i pred čovjekom. Jedini spas nalazi u bijegu, pa brzinu njegova trka neki računaju na 70—80 km na sat.

Sa stražnjim nogama zec se spretno odbija, skakuće, dočim mu prednje kod trke ne pomažu mnogo. (Vidi sliku!) Da ga ne iznenadi neprijatelj, zec znade više puta sate i sate prosjediti u snijegu, nepomično i otvorenih očiju. To je dovelo do vjerovanja, da zec spava otvorenih očiju. Međutim, kako vidimo, to ne odgovara istini. Uši su mu načulene i hvata svaki i najmanji šum, pa kod svakog sumnjivog šušnja pobegne. Rotke-Görlitz kaže: »Zečevi imaju izvanredan sluh... Igra uška je govor zeca. Njima zec izražava sve svoje afekte i misli. Nemir, iznenadenje, strah, grozu, sve to čitamo u karakterističnom položaju ušiju. Tko želi po snijegu i mjesecu pucati na zečeve, mora se dobro sakriti, jer već 120 koraka pred lovcem zec se

Bijeli zec (*Lepus timidus varronis* Miller)

okrene i pobegne... Navuče li lovac bijelu košulju, stavi li si bijelu kapu na glavu i noge zakopa u snijeg, tada tek dolazi zec, ne opazivši ga, posvema pred njega...«

Zec se rijetko kada oglašuje, ako da, čini to samo u strahu pred smrću. Ta simpatična mala životinjica nema ništa za svoju vlastitu obranu osim bijelog. Od časa do časa pravi velike skokove sad na lijevo, sad na desno, kako bi prevario tim trikovima svog progonitelja. Za velike zime dolazi čak na rub šume u potrazi za hranom. Kao što lasice, zerdavi i lisice mijenjaju zimi krzno, tako isto imade mo mi i bijelih zečeva. To je posebna vrsta zečeva (*Lepus timidus* L.), koji obitava u visokim planinama na Alpama, Kavkazu i Pirinejima (?). Već u listopadu počima mijenjati boju. Najprije mu pobijele noge, tada kukovi, a onda tek leđa. U našim krajevima bijeli zečevi dobivaju svoju bijelu boju tek u prosincu, kada pane snijeg, u Rusiji već u rujnu, a na Grönlandu uopće ne gube svoju bijelu boju. Bijeli se

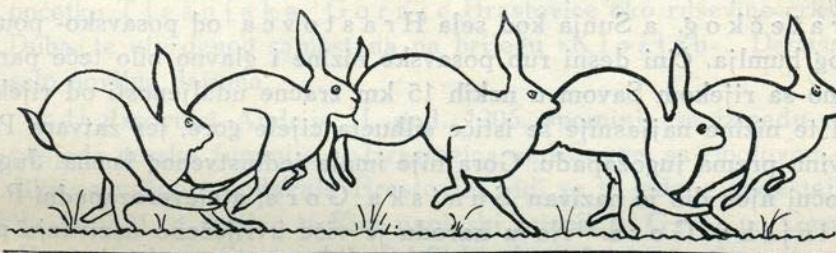
zečevi zadržavaju u visini između 1700—2800 m, dok naš obični zec dopre najviše do 2000 m.

U ljetnome se krvnu alpski, bijeli zečevi razlikuju od našeg u tome, što mu je krvno više maslinasto-sive boje sa crnim mrljama, dok je običnomo zecu crvenkasto-smeđe boje. Alpski zec imade tamniji trbuh, a naš posvema bijeli.

Jedan od najvećih neprijatelja zeca je r i s [Lynx lynx (L.)]. Ris je velika zvijer, pohlepna za pljenom i žedna krvi. Svjetlucanje u očima odaje njenu strast za razbojstvom. Risi su danas već gotovo istrebljeni, pa je tako u Tirolu posljednji ubijen 3. V. 1872., u Švicarskoj (Kanton Appenzell) 1791., te ih danas možemo naći još jedino u Karpatima i nešto malo u Bosni.

Ta životinja naraste preko metar dužine, iz ušiju joj strše čuperci oštih dlaka, penje se spretno po drveću poput mačke. Skok njen u snijegu može iznašati i do 8 m, pa nije niti čudo, da je strah i trepet svemu živome u šumi i planini.

Da nabrajamo dalje? Ne bi završili nikada! Planina prekrivena snijegom šuti. Njena nas bjelina opaja. A ipak — jedan jedini trag u snijegu, jedna kaplja smrznute krvi govori često puta više, nego li možemo zamisliti.

Zec u trku

Hrastovička Gora

Matija Filjak (Petrinja)

Službena geografija ne pozna te gore. I ljudi dolaze u tu goru, prolaze kraj nje, ali je ne znaju. Nepoznavanje te gore je gotovo potpuno sa strane današnjih ljudi. Unatoč toga nepoznavanja ta gora postoji i živi. Važna je; ako ne po veličini, ali zato po značenju. Nalazi se u sklopu Zrinskih Gora. Pod tim imenom razumijevamo cijelo bregovito područje između rijeke Kupe, Save, Une, Gline i Glinice. Geografi okrstio sva ova brda po starom gradu Zrinju. Ali nisu u nazivanju jedinstveni. Jedampot pišu

»Zrinska Gora«, drugi put »Zrinske Gore« ili »Zrinska Brda«, a neki po glavnoj gori »Šamarica«. Potpuno je opravdano, što nazvaše ove gore imenom Zrinskim. Nijedan kraj nema toliko uspomena na tu porodicu kao ovaj. Ali u ovom području imade više gora. Potpuno izrazitih i po smjeru, visini, protezanju, ograncima i imenu. To su: Šamarica, Trgovska Gora i Hrastovička Gora. Radi jasnoće moramo ih razlikovati. Svaka od njih je individualnost, a ne ogranačak, kosa ili vrh. Sve tri nose na sebi pečat historijskog dje-lovanja porodice Zrinskih. Sve su one Zrinske Gore: Nije jasno, kad neko kaže »Zrinska Gora« ili u »Zrinskoj Gori«. Zato ćemo za sva brda i gore cijelog područja, omeđenog spomenutim rijekama, govoriti u množini i kazati: Zrinske Gore, a posebno ćemo razlikovati svaku goru pojedinačno. Ovdje ćemo postaviti relijef jedne od najmanje poznatih, ali zato najpristupačnijih Zrinskih Gora — od Hrastovičke Gore. Taj relijef je tako jasan, izrazit u geografskom, a toliko iskače u historijskom pogledu, da je čudo, da osim u prirodi i povijesnom zbivanju ne postoji u svijesti današnjih ljudi.

Ova se gora proteže od sjeverozapada prema jugoistoku, od rijeke Kupe, niže ušća Gline do potoka Sunje, koji utječe u Savu. Rijeka Kupa je rastavlja od Vukomeričkih Gorica kod sela Vratečkog, a Sunja kod sela Hrastovca od posavsko-pounskog humlja. Čini desni rub posavske nizine i glavno bilo teče parallelno sa rijekom Savom u nekih 15 km zračne udaljenosti od rijeke. Od te nizine najjasnije se ističe silhueta cijele gore, jer zatvara Posavinu prema jugozapadu. Gora nije imala jedinstvenog imena. Jugoistočni njen dio je nazivan Sunjska Gora, a sjeverozapadni Petrinjska Gora. No u narodu je više uvriježeno nazivanje po pojedinim vrhuncima i dijelovima gore, na pr.: Vučjak, Mala Gora, Plješevica, Klinačka Strana, Piramida it. d.

Svi ti vrhunci čine neprekinuti lanac sa izrazitim bilom i trupinom, pa je potrebno, da se ta jasno omeđena gora prestane jednom smatrati ograncima neke druge gore, te da dobije jedinstveno ime.

Razlozi, da je smatramo posebnom gorom te da je nazovemo Hrastovička Gora jesu slijedeći: Hrastovička Gora nije ogranačak centralne i najviše Zrinske Gore — Šamarice — kako se to dosada smatralo. Šamarica imade smjer od zapada prema istoku. Gotovo svi njeni ogranci teku od glavnog bila na sjever, odnosno na jug. Od tih ogranačaka Šamarice možemo točno razlučiti Hrastovičku Goru. Međa ide dolinama potoka Maje, Bručine, Bačuge, Milinoge, Josavice i Sunje. Spomenuli smo ispon gore od posavske nizine i njen paralelni smjer sa Savom. To je u geološkoj uzročnoj vezi iz davnine, kada je za neogena more pokrivalo posavski bazen.

Vukomeričke Gorice i Hrastovička Gora činile su obalu toga mora. Vrata kojim je ulazila Kupa u bazen bila su kod spomenutih sela Vratečkog Ljevog i Desnog. Dalje od tih sela Pokuplje se gubi u Posavini. U Hrastovičkoj Gori nailazi se na mnoštvo okamina mekušaca, koji žive samo u slanoj, odnosno brakičnoj vodi. Sabrao ih je najviše akademik Đuro Pilar, a nadene su kod Župića, na Sestanju kod Gora, u dolini Utinje itd. I danas možete sebi dočarati to more u jesen, kada gusta magla pritisne Posavinu, a vi to motrite sa kojeg višeg vrhunca, gdje sunce sije. Nekada more, a danas zadržaje ova gora posavsku maglu!

Gora imade ime po mjestu Hrastovici. Nad Hrastovicom se uzdiže i najviši vrh te gore Cepeliš. I dosada je u bližem okolišu taj najviši dio gore, između potoka Petrinje i Utinje, nazivan Hrastovička Gora. Hirc taj dio gore u svom zemljopisu naziva Petrinjska Gora, a i Siščani, te ostali Posavci tako je imenuju. Istina Petrinja se nalazi u neposrednoj blizini, i svi putovi, koji vode preko gore iz Pounja, sastaju se u Petrinji, ali Hrastovica, osobito ona sredovječna, je u samoj gori, mnogo bliža i prošlošću povezanija s gorom. Sredovječna Hrastovica bila je znamenito mjesto. Sastojala se iz 4 dijela: Done je Hrastovice uz potok Petrinju, Varošina početku Tešnjaka, Gornje Hrastovice oko ruševine crkve Sv. Duha, te utvrđenog samostana na brijezu »Kloštru«. Današnje je selo novijeg datuma.

U darovnici Andrije II. god. 1206. spominje se između ostalih posjeda gorske županije i »Hrastovica nad Savom sa ribolovom«. Kolika se važnost podavala Hrastovici vidi se iz jednog izvještaja, što ga je 1581. g. poslao u Rim papinski nuncij u Gracu, Germanik Malaspina (Starine 34): Od Siska slega daleko je glasovito mjesto Hrastovica. Drži ga sada Nj. Visost nadvojvoda Karlo. Turčin je uništio njeno područje, osobito nakon pada Kostajnice. Hrvati su kao Židovi raspršeni. Odavde su Turci odveli 70.000 naroda, a 40.000 je otišlo u Austriju i Ugarsku. Hrastovica i ostale utvrde u lošem stanju. Nema krova i skoro neće biti za stanovanje. Nema novaca. Ako Turci zauzmu te tvrđe, imadu otvoren put u Italiju... Dalje u izvještaju traži od pape, talijanskih vladara, te Venecije novaca, da se te utvrde poprave.

Tih utvrda, starih gradova imade u ovoj gori mnogo. Nijedna naša gora nije bila toliko utvrđena kao baš ova. Cijeli pojaz utvrda branio je prelaz preko te gore. Osim spomenute 4 Hrastovice podignuta je utvrda »Klimagor«, današnji Klinac, da brani istočno krilo, a Pecki zapadno krilo Hrastovice. Još su u ovoj gori znamenite Gore, nekada sjelo župana gorske županije, slavonskog vojvode i

glasovitog arhiđakonata gorskog. Čuntić i Vinodol bile su utvrde i posjedi zagreb. kaptola. Blinja, Gradusa, Jošavina, Nebojan sve su to nekada bila utvrđena mjesta u toj gori.

Uzdržavanje ovih utvrda, kula i gradova u vrijeme turske najezde bila je najveća briga hrv. sabora, zagr. biskupa i kaptola. Osobito se hrv. stališi zauzeše za Hrastovicu, kad ju je nadvojvoda Karlo htio porušiti, a postaviti utvrde na obali Kupre.

Hrvati su od vajkada smatrali gorske krajeve povoljnije za obranu zemlje nego li nizine i rijeke.

Nije ova gora poslužila Hrvatima za obranu zemlje samo proti Turcima. Još davno prije pomogla je njena strateška važnost Hrvatima, da u njoj brane svoju zemlju od stranih osvajača. Bilo je to onda (820. godine), kada je Ljudevit Posavski u jednoj od mnogih vojna sa Francima, pred pretežnom njihovom silom našao spas u jednom tvrdom gradu na strmom brdu, negdje Sisku na jugu (Šišić). Sigurno je taj grad bio u Hrastovičkoj Gori, jer je njena strateška važnost i položaj, prema velikoj ravnici bio već davno prije poznat. Prema Kukuljeviću, ovdje, u ovoj gori, bila je velika i vrlo duga rimska utvrda, koju još u XIII. vijeku spominje neka sredovječna listina.

Kao kakav bedem nad posavskom ravnicom poslužila je Hrvatima Hrastovička Gora, kad je mađarski kralj Ladislav, poslije smrti kralja Zvonimira oružjem htio osvojiti Hrvatsku. Kod Gora dočekaše Hrvati mađarskog vojvodu Seledina, te ga hametice potuku. Izgleda da je »Limes imperii Ladislaus« tekao ovom gorom.

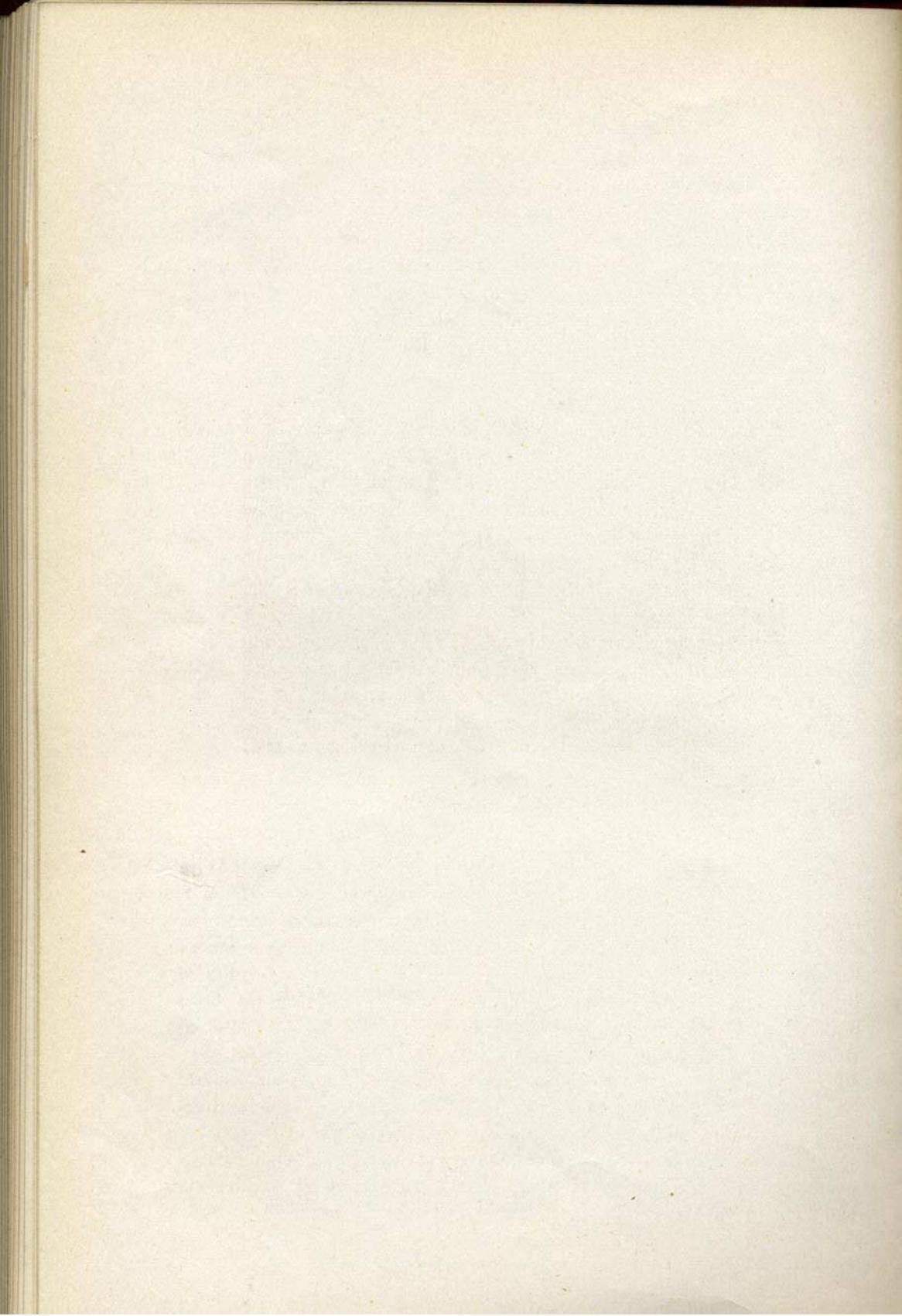
Jamačno se i Petar Svačić najprije odupro ovdje, ali pred jačom silom uzmaknuo je u nadaleki Grozd, da tamo nađe smrt. Ovdje smo u ovoj gori branili naše more, našu samostalnost. Ovuda je vodio najkraći put (Siscia—Senija) od ravne i plovne Posavine do mora. Sredovječni »vojni put« iz Mađarske u Dalmaciju prolazi od Sopja na Dravi do Siska—Gora—Topusko—Bihaća na Knin i Biograd na moru. Ova je gora prvi bedem, koji se mora svladati, da se dođe do mora. Tu počinje goroviti kraj, koji uz male prekide, postepeno, preko sve viših i istosmjernih kosa Petrove Gore, Kapela i Velebita svršava sa sinjim morem.

Veliku su važnost podavali naši pređi toj gori u strateškom, geografskom i političkom pogledu. Ovuda je tekla međa između Hrvatske i Slavonije. Po ljetopisu Tomasiću, Hrvatska se u XV. vijeku dijelila na gornju i donju: Croatia superior et inferior. Međa između gornje i donje bila je Kapela, a između donje Hrvatske i Slavonije bila je crta od Hrastovice do Kostajnice, da-kle smjerom, kojeg je odredila Hrastovička Gora.

FOTO: I. SUDNIK

SAMOBORSKO GORJE

Glavni vrhunci u gori počevši sa sjevero-zapada od Kupe jesu: S u v i H r a s t (179 m), Š e s t a n j (229), Ž u p i c (264), S t r a š n i k (236), M a l a G o r a (304), V u č n j a k (404), C e - p e l i š odnosno P i r a m i d a, gdje je podružnica H. P. D. »Zrin« podigla piramidu (415 m). To je najviši vrh gore. Uzdiže se neposredno nad Hrastovicom. Premda razmjerno neznatne visine pruža se od vrha dalek i opsežan vidik na cio prostor od D r a v e do V e l e b i t a, G o r s k o g K o t a r a, ž u m b e r a č k i h, b o s a n s k i h i p o - ž e š k i h g o r a . 10 minuta od Piramide nalazi se Pecko Jezero. Površina mu iznosi nešto više od 1 jutra. Dalje su vrhunci K l i n a -

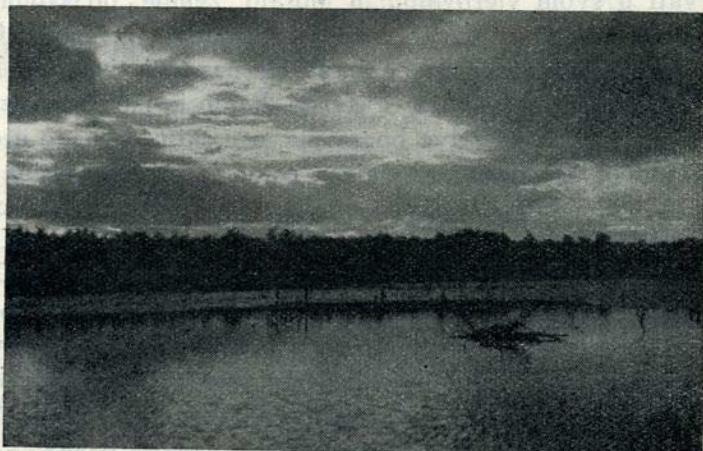

Foto: J. Plaček

P e c k o J e z e r o u H r a s t o v i č k o j G o r i

č k a S t r a n a, gdje se nalaze ruševine K l i n c a - g r a d a (331 m), V i n o d o l (409 m). Tu je negda bio podignut grad zagrebačkog biskupa V i n o d o l . Pod ovim gradom poginuo je god. 1541. Ivan Zrinski, brat sigetskog junaka, u borbi sa četama biskupa Šimuna Erdeda. Neposredno uz Vinodol drži se B a b i n o B r d o (405 m), B i š k u p o v a c (288 m), P o p i c (271 m), G o l j a k (245 m), G r a - b o v a c (244 m) i zadnji vrh kod dolina Sunje C v i n g e r (196 m). Duljina gore od S u v o g H r a s t a do C v i n g e r a iznosi nekih 40 km. Na Hrastovičku Goru nastavlja se posavsko-pounsko humlje. Na zapadnom podnožju toga humlja je spomenuto selo Hrastovac. Humlje čini desni rub posavske nizine, te je rastavlja od Pounja. Tu su istaknutiji vrhunci G o l j a k (246 m), D j e d nad K o s t a j n i - c o m (216 m), J u r i š i c (166 m), K a l u d e r (198 m), D u b i č k a K u l a (187 m).

Hrastovica—Hrastovac; postoji sličnost u imenima, a nije isključena i neka dublja i davna veza u ovim imenovanjima.

Gore—Dubica; to su dva bivša, glavna grada gorske i dubičke župe. Gore su mjesto u bregovitom dijelu Hrastovičke Gore, a Dubica duboko dolje u nizini. Pridjevi hrastovički i hrastovački lako se zamjenjuju, pa bi mogli cijeli gorski lanac od Kupe do Une nazvati Hrastovička, odnosno Hrastovačka Gora.

Pokojni naš naučenjak Dr. Ivo Pilar našao je baš u nazivlju za vrhunce, mjesta, rijeke i doline ove gore potkrepu za teoriju o dualizmu u vjeri starih Hrvata. Mnogima, do danas sačuvanim názivima, tražimo početak u tom davnom vremenu. Poznato je, da su stari Hrvati u svom vjerovanju, u obrani zemlje, po svojim svetиštima i utvrđama bili u najužoj vezi sa prirodom i zemljom. Osobito su gore bile od najvećega značenja za cijelo narodni život. U Hrastovičkoj se Gori razvila svetišta i utvrde, kamo je narod iz nizine došao u miru, da prinosi žrtve bogovima, a u ratu, da nađe utočište i da brani zemlju. Do dana današnjega ostao je taj kult visina uvrijeden u stanovnika bližeg i daljeg okoliša. Glasovita su bila crkvena proštenja nekada kod hrastovičkog samostana na briježu »Kloštru«, a poslije kod Sv. Duha u Staroj Hrastovici, pa proštenja u Gorama. Nije moguće potpuno označiti tu potsvjesnu čežnju, koju oduvijek goji čovjek prema gori i visini. Nekim osjećajem snage i pouzdanja ispunja gora čovjeka. Zanimiv je izvještaj, što ga šalje kralj. komesar na hrv. saboru, David Ungnad, nadvojvodi Ernestu 16. IV. 1584. iz Zagreba. Među ostalim javlja u izvještaju: »Vrlo je važno i potrebno za utjehu i održanje siromašnih ljudi između Kupe i Save da se održi preostali Gornji Grad Hrastovica, do koje je stališima toliko stalo, te koja je prouzrokovala u saboru toliko vike i prošnje... Imao sam priliku da vidim Hrastovicu. Gornji Grad leži na takovom mjestu, da se topovi po više milja daleko na ovoj strani Kupe vide i čuju. Tako su Turci pred 3 dana bili na Kupi i sa Hrastovice opaženi. Kad je neprijatelj čuo top iz Hrastovice, odmah se povukao. To podaje seljacima hrabrost i utjehu. Traži se, dok je to do krajnjih granica moguće, da se Gornja Hrastovica sačuva...«.

Evo što je značila Hrastovica sa svojom gorom za naš narod. Nije to bilo samo u vrijeme invazije turske, nego od dolaska Hrvata u ove krajeve. Nije nikakvo čudo, da su se baš u ovoj maloj gori formirale jake plemenske župe, gorska i dubička, te da su se ovdje odigrali gotovo svi važniji i značajniji događaji cijele naše historije. Da li je to slučaj ili je to više određenje, da je sin Posavine pok. Stjepan Radić baš u Hrastovici održao svoj prvi sastanak, na kome je osnovao stranku i gdje je počeo veliki pokret?! To je teško dokučiti!

Karakteristika je ove gore da je vrlo prohodna. Doline potoka Šanje, Utinje, Petrinje, Blinje i Sunje su prirodni prolazi u toj gori. Dva su važnija sedla, gdje su izvedene ceste. Bansko sedlo kod Župića sa Banovim Kamenom, spomenikom Banu Jelačiću, koji je dao izgraditi i proširiti cestu Petrinja—Glina (god. 1846.). Drugo je Bijelničko sedlo kod sela Bijelnika, gdje prolazi cesta Petrinja—Kostajnica.

Željeznička pruga Caprag—Karlovac prelazi goru dolinom potoka Petrinje, koja se zove Tješnjak. Od stanica na toj pruzi: Petrinja, Hrastovica, Kraljevčani i Bačug najlakši je i najbliži uspon na goru.

Zanimljivi su brežuljci kraj Petrinje. Okružuju kao neki vijenac Petrinju, a teku paralelno sa glavnom kosom Hrastovičke Gore. Pružaju se od Nebojana na Kupi do Hrastovice, gdje ih prekida dolina potoka Petrinje, a nastavljaju se dalje pod imenom Taboriške Kose, Generalovog Brijega, Vukovog Brda, Starog Gaja, Mađarske Kose i Vrlike.

Dio Petrinjskog Vijenca zvan Drum nalazi se na zapadu Petrinje. Tu su glavni vrhunci Sv. Trojstvo, Sv. Ilija i Sv. Rok. Na istoku su Sv. Benedikt i Sv. Nikola. Vrlo je lijepa i plodna uzdužna dolina, koja rastavlja Petrinjski Vijenac od Hrastovičke Gore. Tuda protječu potoci Utinja kod sela Križa, Župića, Mokrica i Međurača, a potok Budizina kod sela Gornje, Srednje i Donje Budizine.

Na Petrinjskom Vijencu zasađeni su vinogradi, voćnjaci, podignute su kljeti i vile, šumice i gajevi, što sve podaje raznoliku i skladnu sliku i daje priliku za mnoge ugodne šetnje sa lijepim vidicima.

Hrastovička Gora sa Petrinjskim Vijencem uže je i zavičajno planinarsko područje podružnice H. P. D. »Zrin« u Petrinji. Ali ovo nije pisano da možda bude planinarska propaganda za ovaj kraj. Mi znamo kako se u planinarskim krugovima jedna gora sa najvišim vrhom od 415 m s »visoka« gleda. Već 1.000 m nije visina. 2, 3 pa 4.000 m to je područje »pravog« planinarstva. Ima u tome i ponešto snobizma, te šablonski i jednostrano shvaćenog planinarstva. Što se tiče vidika, može se ova gora takmiti sa mnogo višom. Kad se za povoljna vremena vidi Triglav, Kranjski Snježnik, Velebit, Klekovača, to nije na odmet i visokom turisti.

Više od ovih perspektiva u prostoru, htjeli bi da prokažemo putove i vidike u prošlosti, koje krije ova gora. Ovim putovima dolazimo do dubokog shvaćanja gore i njenog pravog značenja. No ništa ugodnog ni lijepog ne čeka nas na tim putovima. Duhovnim očima

ovdje gledamo tragediju jednog naroda, koji nadljudskim naporima i borbama hoće sačuvati svoju zemlju i slobodu. Na svakom koraku vidimo krv, koju narod lije, da zadrži ovaj komadić zemlje, koju mu je Providnost odredila. Na kojegod se stranu okreneš, svuda vidiš pokolj, uništavanje, nepravdu. Ne možeš to odmah shvatiti. Misliš, nebo i zemlja, sve se urotilo proti tom jadnom narodu. Kao neko prokletstvo da leži na njemu, pa tako teško stradava. I ne vidiš izlaza. Sve je tmurno, crno, besmisleno i očajno u tom narodnom zbivanju. I sa zapada, sjevera i istoka, odasvuda mržnja, nepravda, neprijateljstvo dolazi. Kako se tu uopće moglo izdržati i još danas se drži? Odakle tomu narodu pomoći i snaga da sve to izdrži? Ostala je samo jedna strana, koja ga nije bila — jug. A tu je Sunce i More — Život i Bog — pa ideali od kojih se ne živi, a ipak se živi. Te više sile povale su narodu jakost, te se održao. Na historijskim putovima i stranama ove gore pronaći ćemo smisao naše povijesti, definirat ćemo ispravno ovu zemlju i ljude.

Velike i opsežne horizonte u vremenu dopušta ova gora. Za ovakovu vrst horizonata i vidika nije potrebno uspinjanje u visinu. Treba uroniti u dublinu. To obzorje nije fizički ograničeno, nego se nalazi preko iznad fizičkog, u oblasti metafizičkog. Za ovakovo gledanje vremenskog obzorja i vidika nisu potrebne noge, fotografiski aparati, dalekozori i ostale planinarske rekvizite, nego duhovne moći čovjeka — duša i srce. Gleda se preko naroda i kroz narod. Narod je u neku ruku metafizički pojам. Ovakovim gledanjem oživljavamo sve. I goru, i prirodu, kule, gradine, groblja, davno minule događaje i generacije naših predaka. Nijedan napor, težnja, život nije nestao bez traga. Sve živi. Sve je po Duhu ovjekovjećeno i trajno postoji i djeluje. I gora živi, imade svoju dušu. Doprijeti do te duše najljepši je planinarski pothvat. Shvatiti Hrastovičku Goru ovako oduhovljenu, te njeno značenje u prošlosti i sadašnjosti, to bi bila svrha ovog članka. Ako se neko odluči da dođe u tu goru, neka ide s tom nakanom. Ako neće da dođe, neka makar tom prilikom, kada putuje željeznicom iz Zagreba u Beograd, nekoliko stanica prije i poslije Siska, baci pogled na ovu goru. Vidjet će jasno zelenu goru i na njoj velike, bijele, vapnene ogrebotine. Ove ogrebotine na licu Hrastovičke Gore neka putnika sjete na rane na živom tijelu hrvatskog naroda, koje je zadobio izvršujući vjerno usudom dosuđenu zadaju. Neka ga te rane sjete na svu tragediju toga naroda, koji i danas, živ, mora da sluša zapovijedi svojih mrtvih, te ovi više nego živi ravnaju njegovim odlukama i djelima.

Na vječnom snijegu

Dr. Fran Kušan (Zagreb)

... Bilo je nesnosno vruće. Podnevno sunce peklo nas je nemilosrdno, kada smo se Omer i ja približavali najvišem vrhu Rosulije. Uspinjali smo se njezinim sjeverozapadnim obronkom, koji je u gornjem dijelu postepeno prelazio u vršnu zaravan. Sve je bilo u punom suncu, bijelo i osvjetljeno. Kamenita i krševita podloga vapnenačkog područja izgledala je posve pusta. Samo najotpornije biljne vrste rasle su među raspucanim stijenama i oko razbacanog kamenja, skromne i zadovoljne s ono malo oskudne i plitke zemlje. Djelovanje jakog ispiranja i snažnog vjetra moglo se je pratiti na svakom koraku. Među

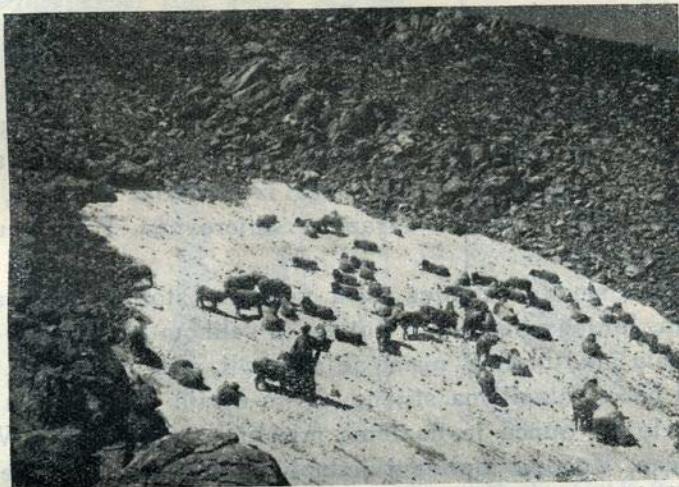

Foto: Dr. F. Kušan

Ovce na snježniku ispod vrha Rosulije u Crnoj Gori

tim skromnim i prilegnutim planinskim vrstama isticao se je samo svojom velikom i krasnom glavicom naš miljenik, runolist i svaki čas nas potjećao da smo u kraju, kamo ne zalazi mnogo ljudi...

Nismo mogli dugo da izdržimo na vrhu. Tražili smo zaklona, osjećali smo potrebu da zaklonimo glavu makar i iza kakove malene stijene. No visoko i podnevno sunce nije stvaralo niti najmanju sjenu. Pošli smo niz sjevernu stranu, strmim obronkom prema najbližoj vrtači, gdje smo očekivali da ćemo naći hlada. Za čas smo se spustili nekih pedeset metara. Bili smo iznenadeni: na dosta velikom prostoru, u zatvorenom i širokem žlijebu zaostala je velika množina snijega, na čijoj su površini mirno ležale kao ukopane brojne ovce nekog arnautskog stada. I dok im se je pastir odmarao na kamenju uz obližnju

stijenu, ovce su uživale u hladnoći ledenog ležaja i zadovoljno trljale glavom po njemu ližući prljavi snijeg...

Na okolnim, golim i posve pustim stijenama bilo je još jako vruće. Sa snijega je dopirala blaga i ugodna hladnoća, koja je bivala sve jača, što smo išli dublje na snijeg. Rashlađivali smo se na snježnoj podlozi i promatrali ovce. Sa pastirom nismo mogli ništa razgovarati, nije nas razumio. Ostali smo opet sami, makar da se je društvo znatno povećalo. Bili smo na vječnome snijegu, u trajnoj pustoši...

Uistinu?

*

Pošteno sam se namučio sabirajući i snimajući vulfeniu (*Wulfenia carinthiaca* Jacq.) na nekoj nepristupačnoj polici, pa sam uistinu zaželio, da se negdje odmorim. Spustili smo se sa stijene u korito snježaničkog potoka i pošli preko razbacanih kamenih blokova prema dnu ledeničkog cirka, do ravnog snježanika. Jako je zahladilo, vjetar je udarao svom snagom uz potočić i prodirao kroz lagani odjeću. (Pošao sam s Muratom samo na jedan dan prema vrhu Đeravice). Hladnoću je povećavala velika vlaga iz bezbroja potočića, koji su tekli ispod svake stijene i u raznim smjerovima. Prava suprotnost vapnenačkom terenu.

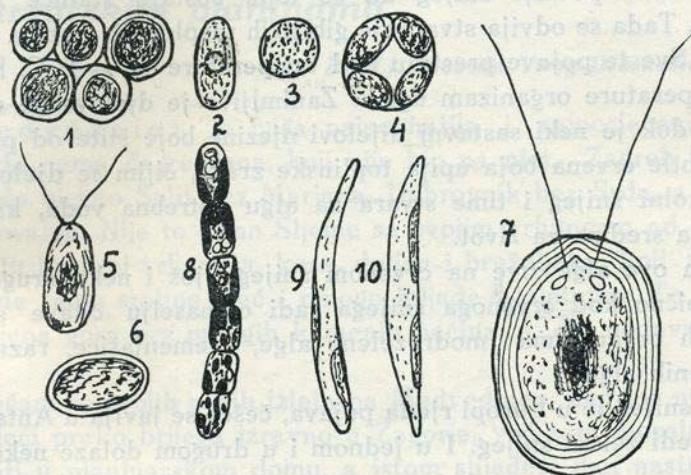
Prispjeli smo do donjeg ruba nekoliko stotina metara dugog snježanika. Snijeg se je topio i oticao u velikom potoku niz obronak. Voda je bila jako hladna, nismo je ni mogli, a ni smjeli piti. Natočili smo je u boce i stavili na stijene, da se ugrije. Sjeli smo u zaklonu i nešto založili. Sunce je na tome mjestu ugodno grijalo. Vjetar se nije osjećao. Ugodna toplina i jednolično točenje snježnice između naslaganih blokova uljuljavalo me je u polusan... Snijeg je počeo da oživljuje, nije više izgledao onako pust i bez života. Ima li tu uopće uvjeta za razvoj živilih bića?

...Bio je to H. B. de Saussure, koji je godine 1778. prvi našao u Savojskim Alpama na obojeni vječni snijeg i pomislio, da ta boja potječe od cvijetnog praha ili od naročite zemlje. Istom E. Fries i Agardh upoznaše pravu narav ove pojave, kojom se kasnije pozabavise mnogi istraživači, među kojima je bilo i alpinista. Svi su oni došli do uvjerenja i uspjeli da dokažu, da se u tome slučaju kod obojenog snijega u visokim planinama i u polarnim krajevima radi o vrlo sitnim (mikroskopskim) algama, koje mogu da žive u tako nepovoljnim prilikama.

Pojedini su se biolozi bavili detaljnije tom pojmom, pa danas postoji već dosta opsežna literatura o tome predmetu. Velika je zapreka tim istraživanjima bila u tome, što su mjesta s tom poseb-

nom vegetacijom jako udaljena i relativno rijetka. Treba biti dobar planinar pa do njih doći.

Pogledajmo novija istraživanja vegetacije na snijegu Mađara Erzsébet Kola iz Szegeda. On je istraživao snježne alge na raznim mjestima Europe. Po njemu se te biljke naseljuju obično samo na površini snijega, odakle samo neke prodiru neznatno u unutrašnjost. Jedino zelene među njima prodiru znatno dublje. Sastav te vegetacije oписан je pored ostalog naročito o vrsti podloge, na kojoj se nalazi snijeg, jer s gole okoline na koncu primaju potrebnu hranu. Isti je istraživač našao i proučavao takova osebujna naselja na Transilvanijskim alpama i na Tatrama.

Alge sa snijega (jako povećane)

Chlamydomonas nivalis Wille (1—7), Acyanlonema Nordenskiöldi Berg. (8)

Raphidium nivale Chodat (9—10).

Kod gornjih je istraživanja otkriveno veliko mnoštvo novih organizama, koji mogu da prouzrokuju razne boje vječnoga snijega i leda.

Najčešće se bojadiše takav višegodišnji snijeg crvenom bojom, koja potječe od »crvenih« snježnih alga. To je ujedno i najljepša pojava obojenoga snijega, koji se bojadiše crveno poput maline. Organizmi, koji stvaraju tu boju, nađeni su danas na vrlo mnogo mesta u arktičnoj i antarktičnoj zoni i u svim visokim planinama (Alpe, Pireneji, Karpati, Skandinavska gorja, Ural, Sierra Nevada i t. d.). Najčešći je među njima *Chlamydomonas nivalis*, koji ide u skupinu onih zelenih alga, što se inače razvijaju u velikoj množini na sjevernim stranama našeg drveća. *Chlamydomonas nivalis* je jednostanična i vrlo sitna alga, sa tankom stijenkicom, nestalnog obli-

ka i sa bićem, pomoću kojega se u izvjesnom stadiju giblje. Do optimalnog razvoja dolazi na staloženoj i ustojaloj površini vječnog snijega. Obično je tada nalazimo u okruglastom obliku trajne stanice sa crvenim mastilom. Kao hrana služi joj u snijegu otopljeni ugljična kiselina i anorganske čestice, koje u obliku praštine dolaze na snijegu. Ne podnosi visoke temperature, ali može da živi i uz vrlo niske temperature. U spomenutom trajnom stadiju vrlo je otporna pa je vjetrovi osušenu mogu da ponesu na velike udaljenosti. Tako se i može razjasniti njezino neobično rasprostranjenje od jednog do drugog pola. Najbolje se razvija kod temperature, kod koje se snijeg topi. Ispod te temperature prelazi u mirujući stadij, u kojem može da se razmnaža. Kada počinje snijeg da se topi, postaju stanice živahne, giblju se. Tada se odvija stvaranje gibljivih rasplodnih stanica i spolni rasplod. Sve te pojave prestaju kod temperature od $+4^{\circ}$ C. Kod još više temperature organizam ugiba. Zanimljivo je djelovanje njezinih mastila: dok je neki sastavni dijelovi njezine boje štite od prejakog sunca, dotle crvena boja upija toplinske zrake, čijim se djelovanjem otapa okolni snijeg i time stvara za algu potrebna voda, kao najpovoljnija sredina za život.

Osim ove alge žive na crvenom snijegu još i neke druge, tako da se obično kod crvenoga snijega radi o naselju čitave skupine raznolikih organizama (modrozeleni algi, kremenjašice, razne skupine zelenih alga).

Žuti snijeg je u Europi rijedu pojava, češće se javlja u Antarktiku. Još je rijedi zeleni snijeg. I u jednom i u drugom dolaze neke naročite alge.

Smeđi, zapravo grimiznosmeđi snijeg otkriven je najprije na grenlandskom ledu, kasnije i na Montblancu, na Monterosa i drugdje. Takovim čine snijeg neke alge iz skupine Desmidiacea, alga, koje su inače obilno razvijene u cretovima.

Osim toga razvijaju se u snijegu i neke druge niže biljke, dok se od viših biljaka nije nikada nijedna mogla ustanoviti.

I eto, u toj snježnoj i ledenoj pustosi nalazimo čitav niz organizama, koji tu vrlo dobro uspijevaju, rastu i množe se — i ne mogu uopće da se dijele od te sredine...

... Zahladilo je. Trebalo je poći dalje, obići još nekoliko ovakvih mesta i sabratи sve biljke, na koje nađemo. Uz snježanik bila je vegetacija u zaostatku: zavijeni i sočni izdanci čemerike probijali su tek iz zemlje i kroz tanki sloj snijega na rubu snježanika, dok su jedva nekoliko koraka dalje bili u punom cvatu. Tek bijeli cvjetovi

žabnjaka ledenjaka (*Ranunculus crenatus*) i živo ružičasti sitnog jaglaca (*Primula minima*) bili su u punom razvoju i time jasno pokazivali da su na ovakovim mjestima kod kuće. Još bliže snijegu ubrao sam ovdje prvi put pasvicu alpsku (*Soldanella alpina*), koja nije u ovim stranama tako česta, a inače je uvijek vezana na prisutstvo vječnoga snijega. Južni smještaj i još uvijek relativno mala visina ovih planina (najviši vrh Đeravice 2645 m) ne dopuštaju da se na njima razvije i opisana vegetacija vječnoga leda i snijega. Ili možda još nije otkrivena?!

Na hrvatskim planinama

Dr. Lj. Svoboda Virag-Drašković (Zagreb)

Medvednica je naša najpoznatija i najposjećenija gora. Skoro da nema Zagrepčana, koji nije bio na njoj. Zagreb bez Sljeme bio bi kao Split bez Marjana, Dubrovnik bez Srđa, a Beč bez Wienerwalda. Nije to samo Sljeme sa svojim vrhuncem od 1036 m, već je tu bezbroj vrhunaca, kosa, dolina i brežuljaka, koji mogu da prime ne samo stotine, već i mnoge hiljade posjetnika. To je prava pošumljena gora bez mnogih kamenih pećina, a do nedavna i bez livada.

Sjećam se svojih prvih izleta na Medvednicu, kad još nisam mogla prijeći preko brijege izravno u Zagorje, već sam morala s ocem prenoći u planinarskom domu, a istom slijedeći dan nastaviti put. Planinara nije bilo, jer je bio rat. Jedini je profesor Novotni sjedio ujutro pred domom i pri povijedao, da je zorom došao na Sljeme, spustio se u Zagorje i sada se upravo povratio. Čitavim putem od planinarskog doma do Stubičkih Toplica nismo nikoga sreli. Dugo smo prolazili gustim prastarim šumama, gdje je preko puta ležalo mnogo povaljenog drveća, tako debelog, da sam se jedva preko njeg penjala. Bila je zadnja godina rata, šume se nisu sjekle, putevji se nisu čistili, mjestimice se staza posve zamela. Kad je lišće jače zašuštalo od vjetra, sva sam protrnula od straha, mislila sam: »evo ih, evo: »zelenog kadra!« Ta toliko se među djecom o njemu pričalo, a i moj je otac dapače nosio sa sobom prastaru »pištolju«. U Stubičkim Toplicama bilo je mnogo invalida; neki su u toploj vodi potoka kuhali jaja za večeru.

Danas nema više te neprohodne šume na Sljemenu. Sa sjeverne strane mnogo je iskrčeno, sada su tamo livade, koje dobro dolaze skijašima, ali ne bi bilo poželjno da se te livade dalje proširuju. Čitavo je Sljeme ispresjecano s bezbroj puteljaka, kolosjeka, koji

služe većinom za izvoz drveta. Još smo nedavno putem od piramide do S v. Jak o b a prolazili kroz tako neprohodnu šumu, da je put bio sav opletен od paučine. Do prije malo godina bio je na Sljemenu osim lječilišta Brestovca samo Tomislavov planinarski dom, dok se danas tamo diže već pet domova. Novi dom HPD-a pod piramidom svojom veličinom i lijepim položajem ne će imati na daleko prema. Nekad slabo poznata Pongračeva i Kaptolska lugarnica i Sv. Jakob danas su stalno posjećivani. Lijepi su vidici s piramide i Rauchove lugarnice, naročito u kasnu jesen i zimu, kad se po dolinama i obroncima vuku magle kao u visokim Alpama, a za sunčanih dana sjaju se u daljini snježne Kamničke i Julijske Alpe, Karavanke i Pohorje. Prema jugu otvara se pogled s Jakoba, Brestovca i Runolistovog doma. Na jednom se mjestu ipak jasno ističu kamene stijene, to su opjevani K a m e n i S v a t o v i, koji se strmo dižu nad cestom, koja vodi od Bistre u Podsused. Sav dio Sljemena od Susedgrada do P o n i k a v a i Kamenih Svatova imade mnogo kamenoloma, a namjesto šume nalazi se većinom šikarje. No i ovdje imade jedan vrlo lijepi predjel, to su Ponikve, prava gorska visoravan, okružena posumljenim brežuljcima. Kakva je ovdje tišina, krasna tratinia, potok i prava gorska livada, na kojoj pasu stada.

Naše Sljeme nije uvijek tako pitomo, teško onome, koga tu stigne oluja. Jednog jesenskog dana stigla nas je na kratkom putu od Jakoba do đačkog doma na M a l o m S l j e m e n u takva oluja, da se uz bljeskanje, grmljavinu, pljusak, strahoviti vjetar i lomljavu granja spuštala nizbrdo takova bujica, da smo po njoj gazili kao kroz potok. Niti komadić odijela, kože, kose nije ostao na nama suh, sve je bilo posve prokislo.

Zar ima nešto ljepše od vedrog zimskog dana? Pa i Sljeme je tada najljepše. Tišina, dubok snijeg, jele s teškim bijelim pokrovom cakle se na suncu, a nebo je divno modro. Najljepše je u predvečerje, kad se razidu skijaši, a sunce baca krvave crvene tragove na snijeg. Šteta da se taj dobar utisak obično pokvari strkom skijaša na povratku, naročito na K r a l j i č i n o m Z d e n c u, gdje je tolika navala, da se jedva prolazi, a kako je već mrak, dolazi i do sudara i uzrujanja. Putem prema Š e s t i n a m a može se jedva skijati, jer je put uvijek razrovan i zakrcan velikim kamenjem, koje i po najdubljem snijegu smeta.

Jednog ranog proljetnog dana vraćali smo se po mjesecini na skijama kući; negdje blizu Jakoba zašli smo na križanju previše na zapad. Najednom je sve zanijemilo, buka se skijaša izgubila, jedino se čulo hukanje sove, put se oduljio i, koje li nevolje, našli smo se neочекivano kod Pongračeve lugarnice. To ne bi smetalo, da snijega nije ponestalo, te smo morali po mraku sa skijama na ramenima gaziti

dva sata po najdubljem žitkom blatu, da su nam se cipele i hlače posve zablatile, a noge smo teškom mukom izvlačili iz kaljuže. Posve potišteni i umorni stigli smo kasno u noći na tramvaj u Černomercu. No sve te male nezgode nisu nas nikada odvratile od Sljemena. Premda se prigovara da na Sljemenu nema dosta mjesta za skijanje i da nema povoljnog terena, ipak za nas Zagrepčane, koji nismo prvo razredni skijaši, nema prikladnijeg skijališta, i to zato jer je blizu. Kad god si čovjek zaželi, može otici na Sljeme, ne treba ni vlaka ni autobusa; kad je dobra zima, imade i suviše snijega na livadama i po putevima.

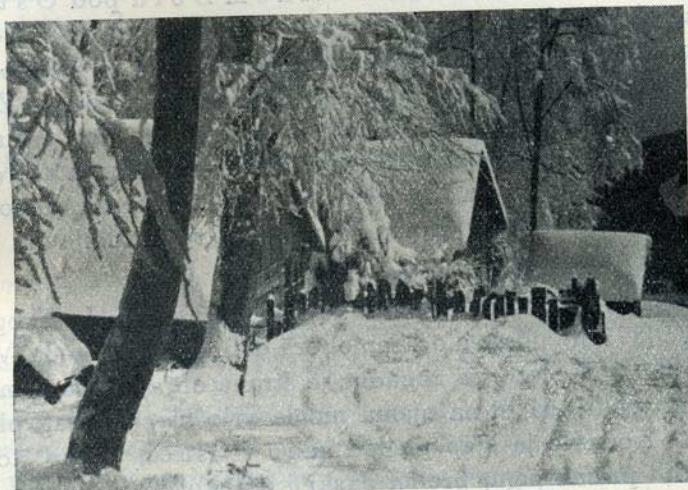

Foto: Lj. Griesbach

Zimski motiv sa Sljemena

Prije nekoliko godina nije bilo toliko posjetilaca kao danas, kad je u nedjelju i na blagdane sve puno, počam od podsusedskih brežuljaka, preko Malog i Velikog Sljemena, pa sve do lijepih predjela oko Marije Snježne i Lipa. Vremenom će Sljeme izgubiti svoj prirodni gorski čar i postat će zagrebačkim šetalištem i perivojem. Uza sve to rijetko koji grad imade u neposrednoj blizini takav divan gorski predjel, kao što je naša Medvednica.

*

Drugo najviše posjećivano gorje u blizini Zagreba je Samoborsko Gorje. Nedjeljom polaze svaki sat vlakovi prenatrpani izletnicima i planinarima. Od najbližih brežuljaka, koji okružuju Samobor, pa sve do velikih daljina pruža se osebuјno gorje, različito od alpskih i od kraških planina. Ima ovdje oštro nazubljenih kosa,

šiljastih vrhunaca, kamenih stijena i dubokih dolina s okomitim obroncima.

Zar nije divna dolina prema R u d a m a , pa ona prema Š o i c e - v o j k u ē i ? Zar nije O k i ī srastao s onim strmim i nepristupačnim brežuljkom? Kako su opet pitome livade oko S v. L e n a r t a , a kako je slikovito to gorje sa S v. G e r o m od O z l į a i K a m a n j a .

Automobilska cesta iz Samobora u J a s k u sjeća nas na lijepu alpinske ceste: provlači se dnom doline do R u d a , a zatim se diže na plješivičko sedlo, odakle se u velikim serpentinama spušta prema J a s k i . S ovog dijela ceste otvara se krasan vidik na jug. — Tko nije gledao slalom utakmice na V e l i k o m D o l u pod O š t r c o m , a koji zagrebački skijaš nije uživao u »skijeringu« od Ruda do Samobora? Imade i planinarskih kuća u okolini, za sada je najljepši đački dom na Oštrcu (743 m), sagrađen od Higijenskog zavoda u Zagrebu. Krasan je vidik iz doma i nedalekog krševitog, šiljastog vrhunca, na rudarsku dolinu i cestu preko samoborskih brežuljaka pa sve do Podsuseda, Zagreba, Sljemeđa i Ivančice. Na istoku se pred domom brdo strmo ruši do Ruda, a na zapad se može oštrosno nazubljenim hrptom s Oštrca sići na ruševine grada L i p o v c a .

Na zapadu se Oštrca uspinje najviše brdo samoborskog gorja J a p e t i ē (871 m), udaljen od Samobora dobra tri sata hoda. Vrhunac Japetića čini mali plato; sa zapadne je strane obrašten šumom. Taj je plato toliko velik, da bi na njemu mogla vrlo lijepo stajati planinarska kuća. I odavle je lijep pogled kao i s Oštrca, samo što se još otvara vidik prema jugu, prema Jaski i dalekoj nizini. Kako je proljetos bio krasan dan, kad smo s Japetića gledali na impozantni snježni masiv Julijskih i Kamničkih Alpa, pričinjao se na horizontu kao ledena santa. Iznenada su se počeli sa zapada približavati tmasti oblaci, pobojali smo se jake kiše, jer je bilo sporno, no nigdje nije bilo u blizini ni kuće ni bilo kakvog zakloništa. Podigao se jaki vjetar i silno smo se začudili, kad je doskora počeo praminjati snijeg, koji se pretvorio u snježnu vijavicu, a ta je potrajala oko četvrt sata, premda je već sve drveće bilo zeleno. Prilično smrznuti vraćali smo se prema Šoićevoj kući pod Lipovcem. Usput su nam seljaci sa zadovoljstvom i veseljem pričali, da će se skoro zidati novi planinarski dom; to nam je potvrđio s velikim ponosom i opskrbnik Šoićeve kuće, koja je do sada služila kao privremeno sklonište, a zamjenjena će biti novom kućom HPD-a. (Danas imamo u Samoborskem Gorju ugodnu planinarsku kuću, Lipovački dom — opaska uredn.).

Na vrhu P l j e š i v i c e (830 m), koja je najjužniji dio Samoborskog Gorja, nalazi se i piramida, odakle se otvara vidik na sve strane, a naročito na jug, gdje se pruža ravnica sve od Jaske pa do Karlovca

i Siska. Na suncu blješte ribnjaci, šarene se polja i livade, koje nestaju u modrikastoj daljini.

Sa Stojdrage vidi se savska nizina od Brežica do Krškog s pozadinom Lisce i Kuma, a podalje Alpa. Kako je prekrasno to selo s grkokatoličkom crkvom, malim perivojem, visoko iznad livada i šuma, na samotnoj gorskoj cesti. Serpentine se spuštaju kroz nena-seljeni gorski kraj u Samobor i uspinju se prema unutrašnjosti gorja. Kao da čovjeka zove to gorje da pôde dalje i dalje, da se uspne do Sv. Gere, da sve pogleda. Koliko još tu imade neotkrivenih vrhunaca, obronaka i strmih dubokih dolina. Ovaj je dio gorja poznat rijetkim planinarima, premda je blizu Samobora, kamo tako često i u tolikoj množini dolaze Zagrepčani.

(Svršit će se)

Sjeverna stijena Dovškog Križa

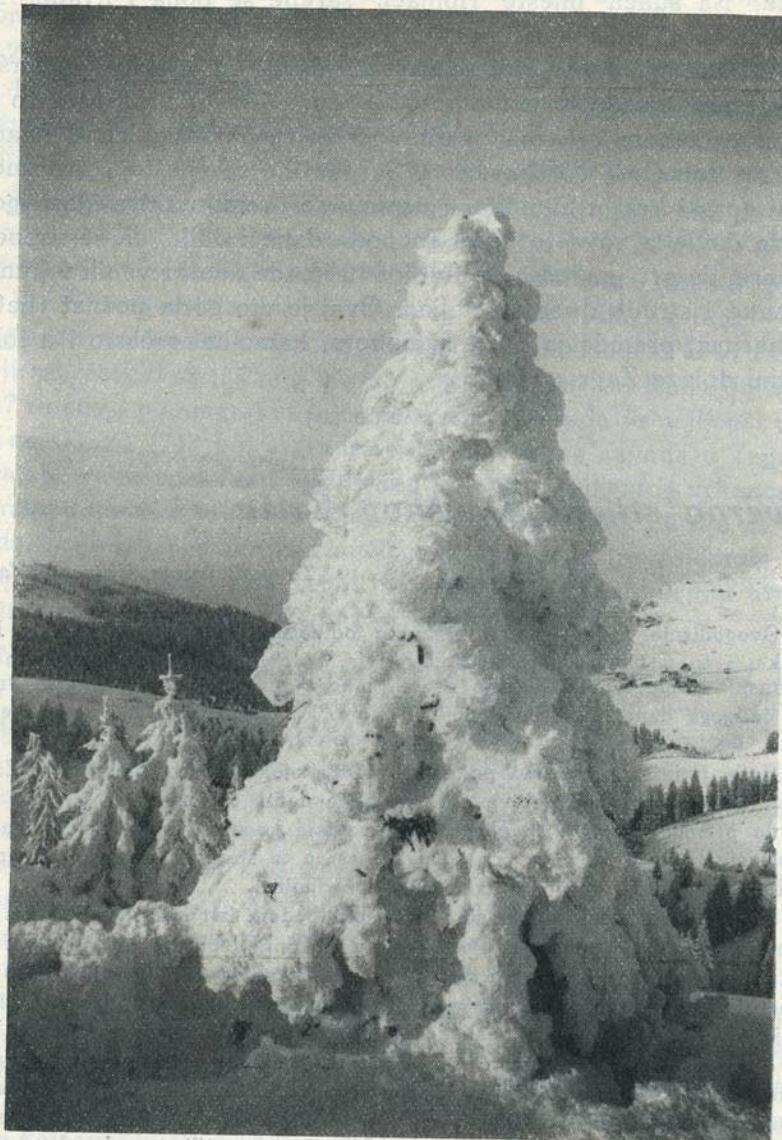
Tugomir Šprem-Gutschy (Zagreb)

Ovogodišnje naše školske praznike odlučismo provesti dijelom u Martuljku i to u troje: Oldrich, Stanko i ja. Šator smo razapeli nedaleko kuće ljubljanskih teologa, odakle smo pravili mnoge ture na krasne okolne vrhove. Tako jednoga dana odlučismo poći na Dovški Križ, preko njegove sjeverne stijene.

Rano u jutro krenusmo po uskoj stazi, kojom uskoro stigosmo u Za Ak. Ovdje prestaju uredeni putevi, pa tko hoće dalje, taj mora da ih sam traži. Odavde prema gore ove su planine gotovo iste kao što su bile onda, kada su ih posjećivali samo lovci iz Gozda. Danas su to starci, koji rado, ali s nekom nostalgijom, pričaju o svojim tadašnjim doživljajima.

Ravno pred nama ispela se kao visoki bedem imozantna Široka Peč sa svojom sjevernom stijenom. Podosmo prema njoj. U početku po jedva vidljivoj stazi, a poslije kroz klekovicu do njenog istočnog stupa. Zakrenemo oko njega prema sjeveru i nalazimo se na prilično strmom snijegu. Po njemu produžujemo do njegovog kraja, gdje smo stali, jer je izgledalo da dalje neće ići tako lagano kao do sada. Međutim Stanko se već penja lijevo pokraj nekog slapa; nas dvojica podemo odmah za njim. Popeli smo se na širok i položen snijeg. Po njemu smo pošli u širokom luku gore udesno. Po tom snijegu smo stigli do same istočne stijene Široke Peči. Tu smo se sa snijega spustili u preko deset metara dubok rubni jaz i po njegovom dnu lijevo do pod visoke stijene (oko 25 m vis.), koje zatvaraju ulaz u Amfiteatar. Tu smo obukli papuče za penjanje i navezali se na uže. Penjanje po toj kratkoj stijeni bilo je tako lijepo, da nam je bilo upravo žao, kada smo na njenom vrhu opet oblačili okovanke. U stijeni smo našli jedan klin, kojeg smo ostavili radi orientacije.

Od vrha smo stijene po položenom snijegu i za kojih deset minuta ušli u Amfiteatar. Narod zove tako taj krasan kutić za Široko Pečjo. Ime Amfiteatar mu potpuno pristaje. Otvoren je jedino sa istoka, dok ga sa juga zatvara sjeverna stijena Škrnatarice, sa sjevera imozantna Široka Peč, a sa istoka naš današnji cilj — Dovški Križ.

Ljepota bosansko-hercegovačkih planina poznata je nadaleko. O njima donosi »Hrvatski planinar« često iscrpljive prikaze, koji privlače hrvatske planinare u ta slabo poznata planinarska područja. Bosansko-hercegovačke planine nisu lijepo i zanimljive samo ljeti, one su još ljepše i privlačivije zimi, kada su pokrivenе debelim naslagama snijega. Za to i naši planinari polaze onamo i zimi, da se nauživaju skijanja na prekrasnim terenima visoke Bosne i Hercegovine. I Crepoljsko kraj Sarajeva, čiji zimski motiv prikazuje ova slika (foto: J. Plaček), obiluje vrlo podesnim terenima za skijanje, kamo odlaze sarajevski skijaši.

Foto: Crek

Dovški Križ i Amfiteatar iz sjeverne stijene Škrnatarice

Do podne smo sjedili i uživali u ovom krasnom kraju, na suncu i u miru, koji je od vremena do vremena narušavan kamenjem, koje je padalo sa okolnih stijena. Moramo dalje. Polazimo po snijegu prema Dovškom Križu. Snijeg je u početku položen, ali pod Dovškim Križem postaje znatno strmiji (preko 50°). Gdje je rubni jaz bio nazuži, skačemo sa snijega na stijenu. Sasvim u desno, u ugлу između Široke Peči i Dovškog Križa, vidimo kratki žlijeb, najlakši prilaz na Dovški Križ. Stijena je u početku otvorena i, kako je odozdo izgledalo, sa mnogo dobrih oprimaka. Zato smo pošli u okovankama. Ali što smo dalje išli, to je stijena postajala sve teža: brojnim oprimcima se nismo mogli mnogo koristiti, jer je kamen bio osobito krušljiv. Kamenje je tako grmilo oko nas, da je Stanko predložio, da se vratimo i da po onom žlijebu udesno podemo na vrh. Naravno da je taj prijedlog propao, jer to nije bio onaj put, kojeg smo odabrali. »Where is the will — there is the way!« — tu sam se sjetio te Kennedy-eve rečenice. Spustili smo se nekoliko metara niže, obukli papuče za penjanje i navezali se na uže. Nakon što smo međusobno podijelili i »željezo«, krenemo dalje. U početku je stijena, kako sam već rekao, otvorena i kad je postala previšna, krenemo desno, po širokoj raspuklini. U njoj se nalaze dva vrlo dobra mesta krenemo desno, po širokoj raspuklini. U njoj se nalaze dva vrlo dobra mesta za osiguranje. Raspuklina svršava s jednim previsom, oko metar i po visokim. No to za našeg »dugog Slíma«, koji je bio prvi, nije bila nikakova zapreka: za čas je on sjedio na njemu i osiguravao. Odavde smo po lakšem terenu išli još kojih 25 m ravno gore, do sedlašca na grebenu, koji spaja Široku Peč sa Dovškim Križem. Sada smo priječili lijevo po dobro izraženoj polici do crvenog žlijeba, po kojem je stalno jurilo kamenje. Kada smo došli do žlijeba, pošli smo po njemu gore do grebena i po njemu lagano za kojih pet minuta na sam vrh. Penjali smo se svega nešto oko tri sata, a po najljepšem vremenu.

Foto: Crek

Kukova Špica, Škrnatarica
i Široka Peč iz Martuljka

Razgled je s ovog dosta rijetko posjećivanog vrha osobit. Svuda naokolo dižu se vrhovi, na koje ne vode markirani i osigurani putovi i na kojima nema »turista« nakićenih svim potrebnim i nepotrebnim (ovim pogotovo) stvarima.

Na sve strane od vrha polaze grebeni, pa zato ima ovo brdo oblik križa. Tako prema istoku ide prilično ravan greben, iz kojeg se dižu Škrnatarica i Kukova Špica. Na zapad se nastavlja rastrgani greben, iz kojeg su izrasli Martuljske Ponce, Veliki i Mali Oltar; još dalje prema zapadu izviruje iz njega još i Špik. Prema sjeveru se spaja greben Dovski Križ sa Širokom Peči, dok se prema Vratima spuštaju Zelene Špleve.

Magle i oblaci, koji su dolazili negdje od Kanina, pokrili su sunce, pa nas nešto zima, a nešto poodmaklo vrijeme potjera prema Vratima. Brzo smo došli do prvih točila pod vrhom. I tu je sad započelo veselo spuštanje po njima. Jedna preplašena divokoza pobježe ispred nas prema Špletama. Već smo se spustili kojih 600 m od vrha, kad smo morali stati: pred nama se rušila okomita stijena. Ni lijevo ni desno se nije moglo. Nije nam preostalo drugo, nego da se onako umorni i gladni opet vratimo. Kada smo zaobišli ovu neugodnu zapreku, opet smo se u dobrom raspoloženju spuštali po divnim i sitnim točilima. Ali nismo ni sada bili dugo sretni. Jedva smo se spustili kojih 200 m, kad započe opet ista pjesma. Morali smo i ovo mjesto na isti način zaobići. Dalje smo šutke napredovali, sve dok se opet nije pojavila jedna takova kaskada, pa onda još jedna ...

U Vrata smo radi toga došli tek kasno navečer, po mraku. Umorni polazimo prema Aljaževom Domu, ali uz put nađemo nekog prijaznog pastira, koji nas primi na prenoćište. Kod njega smo se tako ugodno proveli, da smo poslije iza svake ture dolazili k njemu. Dok smo gutali njegovo mlijeko, on bi nam pričao, kako je bilo »nekad«.

FOTO: K. ŠOJAT

HRVATSKI SNJEŽNIK (1506 M)

